

А.М.Нароўская
(Мінск)

Гравюры ў мастацкай калекцыі К. і Я.Тышкевічаў

Узнікненне такога арыгінальнага мастацкага твора, як гравюра, на тэрыторыі Беларусі звязана з дзейнасцю першадрукара і асветніка-гуманіста Францыска Скарыны. Раннія дрэварыты зафіксаваны ў выданнях вучонага. 6 жніўня 1517 г. выйшла яго першая друкаваная кніга “Псалтыр”. Яна з’яўляецца не толькі пачаткам кнігадрукавання, але і з’яўленнем новага віду беларускага мастацтва – кніжнай ксілаграфіі [1, с. 241–242].

Станковая графіка ў параўнанні з кніжнай атрымала ў разглядаемы перыяд меншае развіццё. Асноўным відам станковай графікі быў графічны партрэт, распаўсюджанне якога ў параўнанні з жывапісам у мастацтве Вялікага княства Літоўскага было досыць шырокім [6, с. 43]. З літаратурных крыніц вядома аб існаванні партрэтаў Жыгімонта Старога і яго жонкі Боны 1521 г., выкананых у тэхніцы гравюры.

У XVI–XVIII стст. гравюра на метале становіцца заняткам для арыстакратаў і асоб каралеўскіх фамілій Еўропы. Гравіраванне на метале – гэта выразанне паглыбленых ліній на меднай ці цынкавай пласцінцы пры дапамозе рэжучых інструментаў. Друкаваны адбітак, пры якім фарба з паглыбленняў пераходзіць на паперу, называецца гравюрай. Для гравіравання на метале мастак павінен быў цудоўна маляваць. Італьянцы Батычэлі і Мантэнья, немцы Альбрэхт Дзюрэр і Лукас Кранах вядомыя як вялікія майстры малюнка. Лепшыя старажытныя выданні Бібліі таксама ўпрыгожаны ілюстрацыямі ў тэхніцы разцовай гравюры.

У калекцыях беларускіх магнатаў была вялікая колькасць твораў гэтых замежных майстроў, а таксама Леанарда да

Вінчы, Паола Веранезе, Пітэра Брэйгеля, Альбрэхта Дзюрэра і інш.

Разам з тым у першай палове XIX ст. у мастацкім жыцці беларускіх зямель праяўляецца новая тэндэнцыя – з'яўленне цікавасці да нацыянальнага мастацтва. Тлумачыцца гэта перш за ўсё значнымі поспехамі мастакоў віленскай школы ў гэты перыяд, а таксама ўзнікненнем устойлівай цікавасці лепшых прадстаўнікоў сацыяльных вярхоў былога Вялікага княства Літоўскага да сваёй культуры.

Важнейшую ролю ў гэтым працэсе адыграла Віленская школа жывапісу – аддзяленне прыгожых мастацтваў факультэта літаратуры і мастацтва Віленскага ўніверсітэта. Яна была заснавана ў канцы XVIII ст. першым прафесарам жывапісу Беларусі і Літвы Ф.Смуглевічам і яго вучнямі. У пачатку XIX ст. ва ўніверсітэце была адчынена таксама кафедра графікі. У Віленскім ўніверсітэце выкладалі Я.Рустэм, выдатны мастак, педагог; былы каралеўскі скульптар А.Лебрэн, яго вучань, ураджэнец Гарадзеншчыны К.Ельскі, выдатны графік і мастацтвазнавец англічанін Дж.Саўндэрс. За 35 гадоў сваёй работы школа падрыхтавала больш за 250 мастакоў, гравёраў, скульптараў. Выхаванцамі аддзялення прыгожых мастацтваў былі выдатны партрэтyst, майстар гістарычных кампазіцый Я.Дамель, мастак-партрэтyst еўрапейскага ўзроўню В.Ваньковіч, графік і мастак В.Дмахоўскі і інш. Галерэю вобразаў беларускіх помнікаў гісторыі і архітэктуры, краявідаў пакінулі вучні Я.Рустэма – выдатныя мастакі М.Кулеша і Н.Орда. Майстар батальнага жанру Я.Сухадольскі пакінуў серыю работ, прысвечаных вайне 1812 г. і паўстанням.

У стылістычным плане дамінуючая роля належала класіцызму. У тэхнічным плане, акрамя традыцыйных тэхнічных прыёмаў жывапісу, металаграфікі, з'явілася новая тэхніка – літаграфія, якая дазваляла працаваць у шырокім дыяпазоне колераў. Акрамя таго, акварэль і малюнак, якія перад гэтым выконвалі падрыхтоўчую

функцыю для будучых жывапісных твораў, набылі самастойную каштоўнасць.

Як адзначае В.П.Грыцкевіч, калекцыі мастацкіх каштоўнасцей ў XIX ст. былі ў большасці родавых гнёздаў беларускай шляхты [2, с. 133]. Калекцыі гравюр былі ў палацах усіх магнацкіх родаў – Радзівілаў, Гутэн-Чапскіх, Тызенгаўзаў, Агінскіх, Тышкевічаў. Прадметам гонару Сапегаў – уладальнікаў Ружанскага палаца – таксама была выдатная падборка старажытных гравюр [3, с. 19]. Уладальнік Шчорсаў І.Храптовіч меў каля 7 тыс. карцін і гравюр мясцовага і замежнага вырабу. Колькасць рэдкіх гравюр А.Ельскага перавышала 2 тысячы [4, с. 114–117].

Крыніцы папаўнення калекцый былі разнастайныя. Паводле даследаванняў Г.Калантая, зборы фарміраваліся найперш з уласных сямейных рэліквій, падарункаў, шляхам абмену з мясцовымі і замежнымі калекцыянерамі, шмат унікальных гравюр проста набывалася.

У магнацкіх і шляхецкіх маёнтках працавала нямала мастакоў-гравёраў. Ёсць звесткі, што многія таленавітыя гравёры жылі ў Нясвіжы і яго ваколіцах. Напрыклад, выдатны мастак і гравёр XVI – пачатку XVII ст. Тамаш Макоўскі – аўтар шматлікіх выдатных работ. Ён пры двары Радзівілаў у пачатку XVII ст. некаторы час узначальваў друкарню ў Нясвіжы. Па заказе Мікалая Радзівіла Сіроткі ён стварыў поўную і дакладную карту Вялікага княства Літоўскага, якую ў 1613 г. надрукавалі ў Амстэрдаме ў майстэрні Г.Гертыса на чатырох вялікіх аркушах. Гэта унікальнае для свайго часу выданне. Тамаш Макоўскі з'яўляецца таксама аўтарам гравюр з планам Масквы, краявідамі Вільні, Клецка, Трокаў, Смаленска і іншых старажытных гарадоў. Ёсць звесткі і аб наведванні і пражыванні ў палацы Лагойска знакамітага мастака-графіка Напалеона Орды.

Для нашага даследавання цікавасць уяўляе мастацкі збор К. і Я.Тышкевічаў, які размяшчаўся ў двух спецыяльна адведзеных для гэтай мэты залах палаца ў Лагойску. Асобна

вылучалася калекцыя гравюр, якая падзялялася на дзве часткі. Першая ўключала адбіткі, выкананыя ў XVIII–XIX стст., на рэлігійныя тэмы, другая – партрэты гістарычных асоб, сярод якіх знаходзіўся славуты партрэт Т.Касцюшкі. У абедзвюх частках калекцыі змяшчаліся як творы невядомых мясцовых гравёраў, так і майстроў з Польшчы, Англіі і Францыі. К.Тышкевіч аддаў шмат сіл і часу на стварэнне гэтай калекцыі і ў 1858 г. апублікаваў каталог гравюр, які ўтрымліваў багаты матэрыял для беларускай іканаграфіі. Аб наяўнасці вялікай колькасці гравюр сведчыць і той факт, што Яўстах Тышкевіч пры стварэнні Віленскага музея старажытнасцей перавез у Вільню звыш 1000 гравюр.

У другой палове XVII ст. у царкоўнай графіцы з’явілася новая тэхніка – гравюра на метале. Першыя адбіткі былі выкананы на аснове арыгінальных гравіраваных дошак вялікіх майстроў. Пэўная частка гравіраваных дошак гэтага перыяду, створаная ў майстэрні Кіева-Пячорскай лаўры, трапіла ў XIX ст. у лагойскую калекцыю братоў К. і Я.Тышкевічаў, якая спачатку экспанавалася ў Лагойскім музеі, а з 1856 г. у Віленскім музеі старажытнасцей.

Такім чынам, калекцыя К. і Я.Тышкевічаў утрымоўвала унікальныя гравюры айчынных і замежных мастакоў. У 1858 г. К.Тышкевіч выдаў альбом з адбіткамі гравюр “Помнікі айчыннай гравюры”. Частка гравіраваных дошак з лагойскай калекцыі сёння знаходзіцца ў зборы Нацыянальнага музея ў Варшаве.

1. *Гісторыя беларускага мастацтва. Ад старажытных часоў да другой паловы XVI стагоддзя: у 6 т. – Мн., 1987.*

2. *Грицкевич, В.П. История музеев мира / В.П.Грицкевич. – Мн., 2003.*

3. *Гужалоўскі, А.А. Нараджэнне беларускага музея / А.А.Гужалоўскі. – Мн., 2001.*

4. *Кісялёў, У.М. Даследчык роднага краю / У.М.Кісялёў, А.І.Варыкіш // Адукацыя і выхаванне. – 1994. – № 7.*

5. *Український археографічний щорічник*. Т. 5. – Київ, 1993.

6. *Червонная, С. Искусство Литвы* / С.Червонная, К.Богданас. – Л., 1972.

РЕПОЗИТОРІЙ БГУКИ